

STAROŻYTNOŚCI

Litwy

STAROŻYTNOŚCI LITWY

Katalog wystawy

Muzeum Narodowego Litwy z Wilna

4.03–30.06.1994 Warszawa

Scenariusz i koncepcja wystawy

Eglė Gričiuvienė

Komisarze wystawy

Eglė Gričiuvienė, Anna Bitner-Wróblewska

Autor fotografii barwnych

Kęstutis Stoškus

Autorzy fotografii czarno-białych

Kazimieras Vainoras,

Kęstutis Stoškus – 39, 67, 90–91, 95, 199–200, 201, 270, 273, 454, 474, 513–520, 528.

Przekład na język polski

Jadvyga Rauckienė

Przekład na język angielski

Aušra Čižikienė,

Alicja Petrus-Zagroba [przedmowa J. Jaskanisa]

Projekt okładki

Michał Adamczyk, Jan Żabko-Potopowicz

Redakcja i adiustacja tekstu:

Anna Bitner-Wróblewska, Grażyna Iwanowska,

Elżbieta Radziszewska

Redakcja techniczna

Krzysztof Zglecki

Korekta

Wojciech Łysek

Publikacja wydana z dotacji MKiS

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie

<i>dr Jan Jaskanis</i> , dyrektor Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie	5
Introduction	10

Z historii Muzeum Narodowego Litwy

<i>Birutė Kulnytė</i> , dyrektor Muzeum Narodowego Litwy	13
<i>From the history of the National Museum of Lithuania</i>	14

Dział Archeologii Muzeum Narodowego Litwy

<i>Eglė Gričiuvienė</i>	16
<i>The Archaeological Department of the National Museum of Lithuania</i>	17

Litwa od epoki kamienia do średniowiecza

1. Epoka kamienia – <i>Vygandas Juodagalvis</i>	18
<i>The Stone Age in Lithuania (Summary)</i>	23
2. Epoka brązu i początek epoki żelaza (XVI–I w.p.n.e.) – <i>dr Adolfas Tautavičius</i>	24
3. Okres rzymski (I–IV w.) – <i>dr Adolfas Tautavičius</i>	27
4. Plemiona Bałtów w V–XIII w. – <i>dr Adolfas Tautavičius</i>	33
5. Relikty kultury pogańskiej (połowa XIII – początek XVI w.) – <i>dr Adolfas Tautavičius</i>	45
<i>Lithuania from the Bronze Age to the Middle Ages (Summary)</i>	46

Katalog

Tablice kolorowe	51
1. Epoka kamienia – <i>Vygandas Juodagalvis</i>	65
2. Od epoki brązu do średniowiecza – <i>Eglė Gričiuvienė, dr Adolfas Tautavičius</i>	75

Opis stanowisk archeologicznych

1. Obozowiska i osiedla epoki kamienia – <i>Vygandas Juodagalvis</i>	117
2. Od epoki brązu do średniowiecza – <i>Eglė Gričiuvienė</i>	121

Wykaz skrótów	130
---------------------	-----

Literatura	131
------------------	-----

WPROWADZENIE

Wystawa „Starożytności Litwy” w Państwowym Muzeum Archeologicznym udostępnia społeczeństwu polskiemu reprezentatywną część zbiorów archeologicznych Muzeum Narodowego Litwy z Wilna. Wydarzenie to ma swą doniosłą wymowę. Oba muzea inaugurują w ten sposób współpracę, która – miejmy nadzieję – będzie owocowała nie tylko na polu wystawienniczym. Z obu stron wyrażono chęć i potrzebę roboczych kontaktów naukowo-badawczych oraz konserwatorskich. Jedną spośród wielu specjalności badawczych i kolekcjonerskich Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie jest od dawna archeologia Bałtów, a w związku z tym także problematyka granicząca, jeśli nie ściśle powiązana, z archeologią Litwy. Ograniczanie się do sporadycznych, najczęściej prywatnych kontaktów, nie sprzyjało wzajemnemu zbliżeniu, nie było też korzystne dla działalności naukowej i kulturalnej instytucji w krajach ze sobą sąsiadujących i powiązanych kilkunastowieczną wspólnotą historyczną. Z pewnością badania bałtyjskiej Jaćwiewy byłyby jeszcze efektywniejsze, gdyby polskim przedsięwzięciom badawczym w północno-wschodniej Polsce mogły towarzyszyć podobne działania w sąsiedniej strefie tzw. Zaniemeńskiej Litwy, a w ślad za odkryciami powstawały opracowania wyników badań i wystawy, w tym także wspólne. O takiej formie współpracy można było tylko latami snuć nierealne zdawało się plany wraz z kolegami litewskimi przy okazji rzadkich prywatnych spotkań. Obecność litewskiej wystawy w Warszawie uznać należy więc za symptom zmian

politycznych, jakie zaszły ostatnio w obu krajach, zwłaszcza w Litwie, wreszcie suwerennej.

„Starożytności Litwy” w Warszawie to ekspozycja kilkuset zabytków archeologicznych oraz ilustracje obiektów stałych. Dają one wyczerpujący przegląd materiałów pochodzących ze wszystkich wyróżnionych przez badaczy epok i okresów chronologicznych poczynając od początków osadnictwa, kończąc na krystalizującej się kulturze Litwinów i Żmudzinów w wiekach średnich.

Komentarz towarzyszący eksponatom przynosi interpretację zjawisk kulturowych, nie unikając – gdzie jest to możliwe – poruszania kwestii natury społecznej, gospodarczej, a w odniesieniu do średniowiecza także politycznej. Nie muszę dodawać, że dzięki temu odbiorcy wystawy w Polsce mają okazję poznać stanowisko nauki litewskiej w kwestii kształtowania się jej kultury i narodowości oraz ich korzeni.

Nieodzowna dla czasów prahistorycznych klasyfikacja kulturowa źródeł archeologicznych, związana z tym terminologia i podziały chronologiczne, wreszcie interpretacja etniczna materiałów, znajdują w ujęciu archeologów litewskich swoisty wyraz, rozbieżny niekiedy z odpowiednimi klasyfikacjami stosowanymi w ujęciach środkowoeuropejskich, w tym także w Polsce. Na ile to wynika z przyjętych w Litwie zasad warsztatowych, a w jakim zakresie jest uzasadnione stanem wiedzy i znaleziskami, rozstrzygną dyskusje naukowe podejmowane w toku dalszych badań. Podobne uwagi należałoby odnieść do poglądu sugerującego „odwiecz-

ność” indoeuropejskich Bałtów, a pośród nich przodków Litwinów w ich historycznie notowanych siedziach w przybrzeżnym pasie Bałtyku. Sceptycyzm, czy wręcz odmiennosc poglądów na ten temat, znajdujemy w pracach polskich uczonych, przedstawicieli różnych pokoleń i generacji badaczy, między innymi profesorów: Aleksandra Brücknera, Henryka Łowmiańskiego, Jana Rozwadowskiego, Jana Otrębskiego – spośród starszych, jak i nam współczesnych – Jerzego Ochmańskiego i Jerzego Okulicza-Kozaryna. Przypomnę, że w okresie międzywojennym, przed kilkudziesięciu laty, podobne stanowisko zajmował wybitny lingwista litewski, profesor Uniwersytetu Kowieńskiego, Kazimierz Būga.

Odmiennosc ocen to suwerenne prawo różnych szkół naukowych. Z pewnością ujęcie zaprezentowane przez archeologów litewskich w niniejszej publikacji wyraża doświadczenia, wyrosłe głównie w ciągu kilku ubiegłych dziesięcioleci, intensywnie prowadzonych badań archeologicznych obszaru Litwy. Dorobek ten uznać należy za imponujący. Wybitnie pogłębiła się znajomość archeologicznego dziedzictwa kulturowego ziem litewskich dzięki pracom badawczym bogatej sieci instytucji muzealnych, zakładu naukowego Akademii Nauk Republiki, żywo prowadzonej pod względem dydaktycznym i naukowym katedry archeologii Uniwersytetu Wileńskiego i niedawno powstałej katedry w restytuowanym Uniwersytecie Kowieńskim. Wyrosłe z miejscowych tradycji, między innymi także z tradycji muzeum archeologicznego w dawnym Uniwersytecie Stefana Batorego, Muzeum Historyczno-Etnograficzne w Wilnie, od niedawna o statusie Muzeum Narodowego Litwy, jest instytucją o zasobnych zbiorach archeologicznych, powiększanych corocznie własnym i zbiorowym wysiłkiem instytucji badawczych.

Publikacje naukowe oraz liczne ujęcia popularyzatorskie dokumentują w druku wyniki prac ekspedycyjnych wykopaliskowych i studiów gabinetowych. Takie pozycje jak „Atlas archeologiczny Litwy” (cztery tomy),

wielotomowy periodyk „Lietuvos Archeologija”, nie licząc książkowych i seryjnych prac zbiorowych, dowodzą wysokiego stopnia profesjonalizacji działalności archeologicznej w Litwie. Zapal i oddanie grona specjalistów sprawom rodzimego dziedzictwa i archeologii budzą głębokie uznanie. Szczególnie, gdy weźmiemy pod uwagę niełatwe warunki pracy w dobie powojennej, które charakteryzował narzucony izolacjonizm i poddanie dominującej w granicach imperium radzieckiego doktrynie metodologicznej.

Dzieje zainteresowań starożytnych w Litwie i tworzenie kolekcji archeologicznych przedstawiają pokrótce w niniejszej publikacji Birutė Kulnytė oraz Eglė Gričiuvienė z Muzeum Narodowego Litwy. Ze względu na polskich odbiorców wystawy „Starożytności Litwy” należy podkreślić trwające od dawna w nauce polskiej i polskojęzycznym piśmiennictwie zainteresowanie Litwą. Bliskie czasowo archeologom obrazy Litwy średniowiecznej zawdzięczamy sugestywnym relacjom „Roczników...” Jana Długosza, a pierwsze opisanie dziejów tego kraju z drugiej połowy XVI w. Mazowszaninowi Maciejowi Strykowskiemu (Strycovius) – autorowi wierszowanego dzieła „O początkach... sławnego narodu litewskiego...” oraz nieco późniejszego dzieła „Kroniki polskie, litewskie, żmudzkie...”. Jak powiedział ten eks-żołnierz, a potem kanonik związany swym życiem i pracą z Litwą, impulsem ku temu była okoliczność, iż „Wszystkie narody pod słońcem żywiąc krojniki swoje krom Litwy mają...”. Strykowski był jednym z pierwszych, który zwrócił uwagę na zabytki archeologiczne Litwy. Rozumiał ich znaczenie, czy to w przypadku obrzędów ciałopalenia, jako zjawiska paralelnego do zachowań antycznych, czy też grodzisk, charakterystycznego elementu w krajobrazie Litwy. O jednym z zamków pisał, że go „... zawistna starożytnosc dawnych czasow zniszczyła, iż dziś ledwo horodiszczce znać, bo woncezas jako i dziś u Litwy był obyczaj zamki i miasta z drzewa budować”.

Długi też był okres, kiedy podwaliny pod dzisiejszą

pomyślność archeologii Litwy kładli polscy miłośnicy jej przeszłości. W ich liczbie znajdujemy przedstawicieli różnych stanów i profesji, kolekcjonerów i badaczy, tworzących zbiory i publikujących prace naukowe na ich temat. Oni to właśnie tworzyli początki muzealnictwa, przez publiczne udostępnianie swych zbiorów. Rezonans tej działalności był znaczny. Powstałe staraniem Eustachego Tyszkiewicza Muzeum Starożytności w Wilnie w latach poprzedzających powstanie styczniowe notowało zwyżkującą stale rzeszę zwiedzających. Kilkunastotysięczna roczna frekwencja jest wymownym dowodem skutecznych działań pionierów archeologii. Byli wśród nich znawcy dużej miary, jak bracia Konstanty i Eustachy Tyszkiewiczowie, czy Adam Honory Kirkor kierujący przez pewien czas wileńskim muzeum. Pisarz Józef Ignacy Kraszewski swych badawczych pasji nie ograniczał do pradziejów Polski i Słowian. Spod jego pióra w końcu pierwszej połowy XIX w. wyszły opracowania najpierw dziejów Wilna „od początków jego” (1836–1842), a następnie, dwutomowe, starożytnych dziejów całej Litwy (1847–1850). Dorobek prężnie rozwijającego się archeologicznego ośrodka wileńskiego został zniweczony przez zaborcę rosyjskiego w latach powojennych. Pod koniec XIX i w początkach XX w. zainteresowania Litwą wyrażały się między innymi badaniami prowadzonymi wzdłuż Niemna od Grodna do Jurbarkas, przez Zygmunta Glogera odkrywając liczne stanowiska archeologiczne z epoki kamienia oraz badaniami piłkalni – grodzisk na Żmudzi i we wschodniej Litwie, Ludwika Krzywickiego. Oprócz sprawozdawczych publikacji z badań, ukazało się studium archeologiczno-historyczne L. Krzywickiego poświęcone warunkom „Żmudzi starożytnej”, wydane w Warszawie w 1906 r., a w tłumaczeniu na język litewski w Kownie (Żemaičių senovė, 1925). Stefan Krukowski, wybitny badacz epoki kamienia w Polsce, tuż przed pierwszą wojną światową zbadał i opisał dwa, zapewne jaćwieskie cmentarzyska wczesnośredniowieczne w Jasudowie

(obecnie na Białorusi) oraz cmentarzysko z okresu wędrówek ludów w okolicy Vilkiautinis (d. Wysokie, pow. Sejny). Próbą usystematyzowania wiedzy przez Wandalina Szukiewicza był jego artykuł „Strefy archeologiczne na Litwie” z 1918 r., owoc wieloletnich trudów badawczych i kolekcjonerskich tego ziemianina z Naczy w Lidzkim, publikującego liczne sprawozdania z prac terenowych już od 1885 r. W obrazie starożytnych zainteresowań Litwą nie sposób pominąć też książki Aleksandra Brücknera „Starożytna Litwa. Ludy i bogi...”, której wydanie drukiem w Warszawie w 1904 r. poprzedziło o 90 lat wystawę „Starożytności Litwy”. Zawarte w książce szkice historyczne dotyczyły tematyki nie tylko litewskiej i żmudzkiej, lecz i innych ludów bałtyjskich, jak Prusów, Jaćwiegów, Łotyszy, które ten wybitny lituanista zwykł obejmować ogólną nazwą Litwy. Reedycje tej publikacji w latach 1979 i 1985 nie tylko przypomniały to nadal pod wieloma względami wartościowe dzieło, ale też dostosowały je opracowaniem edytorskim do dzisiejszego rozumienia poruszonej w nim tematyki. Zbieżność tytułu książki z tytułem niniejszej wystawy może być myląca, inne bowiem tworzywo legło u podstaw dzieła Brücknera. Tam źródła historyczne, pisane, folklorystyczne i językowe, podczas gdy na wystawie źródła archeologiczne: narzędzia, ozdoby, broń, przedmioty codziennego użytku, przy wprowadzeniu też innych ram czasowych dla pojęcia „starożytności”. Wątpliwe jeszcze wówczas przesłanki archeologiczne – materialne świadectwa bytu w pradziejach – nie były docenione przez tego wielkiego uczonego przy rozpatrywaniu problematyki dawnych wierzeń i mitów bałtyjskich.

W okresie międzywojennym, w latach 1920. i 1930., archeologię w ówczesnym woj. wileńskim i nowogródzkim – obecnie w granicach Litwy – uprawiali archeolodzy warszawscy, później także miejscowi. Organizowano państwową ochronę zabytków, porządkowano zbiory w utworzonym przy Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie muzeum archeologicznym,

podjęto wykłady z archeologii. Przez wiele lat najczynniejszym był tu Włodzimierz Antoniewicz, profesor archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, który prowadził działalność dydaktyczną w Wilnie oraz wraz z żoną Jadwigą porządkował zbiory muzealne.

W 1926 r. muzeum to uzyskało wreszcie odpowiedni lokal, lecz podwoje swoje otworzyło dla zwiedzających dopiero w 1933 r. Zajęcia uniwersyteckie i muzealne zaowocowały ogłoszeniem przez W. Antoniewicza w 1930 r. w pełni profesjonalnego zarysu archeologii – „Czasy przedhistoryczne i wczesnodziejowe Ziemi Wileńskiej”. Zasługą tego badacza było przeprowadzenie przez katedrę archeologii Uniwersytetu Warszawskiego badań cmentarzysk kurhanowych typu wschodnioliteńskiego z okresu wpływów rzymskich i wędrowek ludów w Mieżanach (Mėžonys) i Sudacie (Sudota) w d. powiecie święciańskim, gdzie w ramach obozu szkoleniowego studentów przebadano łącznie 24 mogiły. W 1925 r. Roman Jakimowicz, ówczesny dyrektor Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, badał cmentarzyska kurhanowe w Rekanciszkach (Rokantiškes) z pierwszej połowy X w. oraz w Żwirblach (Žvirbliai) z IX–XII w., oba w dawnym powiecie wileńskim. Asystent tegoż muzeum Kazimierz Salewicz przebadał w 1934 r. 21 kurhanów z XI–XII w. w Zaświrzu pow. świrski, położonym w strefie pogranicza litewsko-wschodniosłowiańskiego. Kilka innych cmentarzysk podobnych do zaświrskiego w Porzeczcu, Czerniewiczach pow. Dziana, w Nawrach pow. Postawy badała w latach trzydziestych Helena Cehak-Hołubowiczowa, która podjęła pracę w Uniwersytecie Stefana Batorego, prowadząc muzeum i prace dydaktyczne. Wyniki badań publikowano w wileńskim „Roczniku Archeologicznym”, którego tom pierwszy i ostatni ukazał się w 1938 r., między innymi z materiałami z cmentarzyska koło Nawr. Inną jeszcze zasługą H. Cehak-Hołubowiczowej była działalność popularyzacyjna, której wynikiem jest opublikowana w Wilnie w 1936 r. pomoc dydaktyczna dla nauczycieli szkół

powszechnych – „Zabytki archeologiczne województwa wileńskiego i nowogródzkiego”.

Przejawem dalszego stabilizowania się archeologii wileńskiej była zapowiedź objęcia katedry prahistorii w Uniwersytecie przez Konrada Jażdżewskiego z Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. Plany te udaremnił wybuch wojny we wrześniu 1939 r. W okresie powojennym, od blisko 50 lat, prace na rzecz archeologii Litwy ustąpiły miejsca problematyce obszaru zachodniobałtyjskiego. Ziemie Prusów i Jaćwięgów stawały się areną działalności coraz liczniejszych ekspedycji badawczych archeologów z Warszawy, Białegostoku i Olsztyna, a później także z Gdańska, Elbląga i Suwałk. Ośrodkiem trwale związanym z archeologią Bałtów stało się Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie. Inspirującą rolę odegrał kustosz tej placówki Jerzy Antoniewicz, badacz szeregu stanowisk w Polsce północno-wschodniej, m.in. cmentarzyska protojaćwięskiego w Szwajcarii pod Suwałkami, płodny autor wielu publikacji naukowych, redaktor i wydawca, wspólnie z piszącym te słowa, periodyku „Acta Baltico-Slavica” (t. I–VI), współzałożyciel „Rocznika Olsztyńskiego”, a następnie „Rocznika Białostockiego”. Gromadząc wokół siebie młodszych wiekiem i stażem archeologów zapoczątkował specjalizację w polskiej archeologii rozwijaną dziś w różnych, nie tylko warszawskich instytucjach naukowych. Jednak tylko w PMA ukształtował się stały zespół zajmujący się starożytnościami bałtyjskimi. Z inicjatywy J. Antoniewicza powstała w 1959 r. międzymuzealna Kompleksowa Ekspedycja Jaćwięska wspierająca się o PMA i Muzeum Okręgowe w Białymstoku. Z dorobku jej powstały zręby archeologii Jaćwięży – plemion bałtyjskich zajmujących obszar pomiędzy Mazowszem a terytorium etnicznym litewskim, w tym częściowo w granicach Polski i Litwy. W dorobku ostatnich dziesięcioleci znajdują się też publikacje powstałe w oparciu o materiały ze zbiorów PMA, a pochodzące z dawniejszych badań terenowych w Mieżanach, Sudacie (M. Ka-

czyński), Zaświrzu (D. Jaskanis), Rekanciszkach (K. Musianowicz), Posuszwiu (J. Kowalski). Jednakże najszerszy odbiór publiczny zyskała dla tematyki dawnych Bałtów wystawa „Bałtowie – północni sąsiedzi Słowian” zorganizowana przez Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie i Muzeum Okręgowe w Białymstoku. Wykorzystując zabytki z dawniejszych odkryć zachowane w zbiorach polskich, łącznie z wynikami badań współczesnych, wystawa ta w latach 1978–1992 wraz z okolicznościowymi publikacjami katalogowymi ukazała wielesettysięcznej publiczności muzealnej w Polsce i w Europie oryginalny świat kultury dawnych Bałtów, indoeuropejskich współczesników kontynentu. Wzbudziła zaciekawienie, umożliwiając studia porównawcze, a często przypominając o ich miejscu w historii Europy.

Obszerne potraktowanie w obrębie wystawy tematyki litewskiej, nie tylko było podkreśleniem jej ważności, ale także wyeksponowaniem olbrzymiego zaangażowania się Polaków w odkrywanie pradziejów tego bliskiego kraju.

Obecność wystawy „Starożytności Litwy” w Warszawie stanowi okazję do poznania zasobów muzealnych z Wilna.

Życzę powodzenia wystawie litewskiej w Warszawie, dziękując litewskim Autorom za jej przygotowanie i udostępnienie.

WYKAZ WAŻNIEJSZEJ LITERATURY DO WPROWADZENIA

- Abramowicz A., Wiek archeologii, Warszawa 1967.
Abramowicz A., Dzieje zainteresowań starożytnych w Polsce cz. I. Od średniowiecza po czasy saskie i świat oświecenia, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1983.
Antoniewicz J., Tribal territories of the Baltic Peoples in the Hallstatt – La Tené and Roman Periods in the light of Archaeology and Toponomy, „Acta Baltico-Slavica” t. IV, Białystok 1966.
Antoniewicz J., Zachodni Bałtowie w V w. p.n.e. – V w. n.e. Terytorium, podstawy gospodarcze i społeczne plemion prusko-jaćwieskich i letto-litewskich, Olsztyn – Białystok 1979.

- Antoniewicz W., Archeologia Polski, Warszawa 1928.
Antoniewicz W., Czasy przedhistoryczne i wczesnodziejowe Ziemi Wileńskiej, [w:] „Wilno i Ziemia Wileńska”, Wilno 1930.
Brückner A., Starożytna Litwa, Ludy i Bogi. Szkice historyczne i mitologiczne, Warszawa 1906, reedycja w opr. J. Jaskanisa, Olsztyn 1979 i 1985.
Cehak-Hołubowiczowa H., Materiały i zagadnienia cmentarzyska kurhanowego w Nawrach w pow. postawskim, „Rocznik Archeologiczny” t. I, Wilno 1938.
Cehak-Hołubowiczowa H., Zabytki archeologiczne województw wileńskiego i nowogródzkiego, Wilno 1936.
Cehak-Hołubowiczowa H., Muzeum Starożytności Wileńskiej, a Muzeum Archeologiczne Uniwersytetu Stefana Batorego. „Światowit” t. XVII, Warszawa 1938.
Głogier Z., Dolinami rzek, Warszawa 1903.
Jaskanis D., Materiały odkryte w 1934 r. na cmentarzysku kurhanowym w Zaświrzu rej. Swir w BSRR, „Światowit” t. XXIV, Warszawa 1962.
Jaskanis D., Kaczyński M., Bałtowie – północni sąsiedzi Słowian, Warszawa 1981.
Jaskanis D., Jaskanis J., Kaczyński M., I Balti. Alle origini dei Prussiani, degli latvinghi, dei Lituani e dei Lettoni. V secolo a C. – XIV secolo, Firenze 1992.
Jaskanis J., Jaćwież w badaniach archeologicznych. Stan i perspektywy badawcze, „Rocznik Białostocki” t. XIV, Warszawa 1981.
Jaskanis J., Dawni Bałtowie w nauce polskiej, „Rocznik Białostocki” t. XVI, Warszawa 1991.
Kaczyński M., Materiały z cmentarzyska kurhanowego badanego w 1934 r. w miejscowości Mieżany, pow. Święciany, na Wileńszczyźnie (LSRR), „Wiadomości Archeologiczne” t. XXIX z. 2, Warszawa 1963.
Kaczyński M., Materiały z badań 1934 r. na cmentarzysku kurhanowym w miejscowości Sudata, pow. Święciany, na Wileńszczyźnie (LSRR), „Wiadomości Archeologiczne” t. XXIX z. 2, Warszawa 1963.
Kowalski J. M., Materiały z cmentarzyska w Posuszwiu (LSRR) ze zbiorów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, „Wiadomości Archeologiczne” t. XLVI z. 1, Warszawa 1981.
Krukowski S., Cmentarzysko mogił ciałopalnych w Jasudowie pod Sopoćkiniami, „Światowit” t. IX, Warszawa 1912.
Krukowski S., Cmentarz ciałopalny bez popielnic w Wysokiem (w pow. sejneńskim), „Światowit” t. XI, Warszawa 1914.
Krzywicki L., Żmudz starożytna. Dawni Żmudzini i ich warownie, Warszawa 1906, por. wersja litewska: Žemaičių senovė, Kaunas 1925.
Krzywicki L., Pilkalnia pod wsią Petraszunami, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk” t. V, Wilno 1914.
Krzywicki L., Pilkalnie na Litwie, [w:] „Studia Staropolskie. Księga pamiątkowa ku czci Aleksandra Brücknera”, Kraków 1928.
Łowmiański H., Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego, t. I-II, Wilno 1931–1932.
Musianowicz K., Wczesnośredniowieczny kurhan w Rekanciszkach, rejon Nowowilejka na tle wschodniolitewskich kurhanów, „Wiadomości Archeologiczne” t. XXXIII, Warszawa 1968.
Ochmański J., Historia Litwy, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, wyd. II 1982.

- Okulicz J., Einige Aspekte der Ethnogenese der Balten und Slaven im Lichte archäologischer und sprachwissenschaftlicher Forschungen, „Quaestiones Mediae Aevi“, Vol. 3, Warszawa 1986.
- Okulicz J., Problemy pochodzenia Baltów i Słowian w świetle źródeł archeologicznych i językoznawczych, „Rocznik Białostocki” t. XVI, Warszawa 1991.
- Otrębski J., Gramatyka języka litewskiego, t. I-III, Warszawa 1958-1965.
- Strzykowski M., O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemodzkiego i ruskiego, przedtym nigdy od żadnego ani kuszone, ani opisane, z natchnienia Bożego a uprzemie pilnego doświadczenia, wyd. I, opr. J. Radziśzewska, Warszawa 1978.
- Strzykowski M., Kronika polska, litewska, żmudzka i wszystkiej Rusi, Królewiec 1582, wyd. 3, t. I, II, Warszawa 1848.
- Szukiewicz W., Szkice z archeologii przedhistorycznej Litwy, cz. I. Epoka kamienna w gubernii wileńskiej, Wilno 1901.
- Szukiewicz W., Skład chemiczny bronzów przedhistorycznych znalezionych na Litwie i Rusi Litewskiej, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie”, t. V, Wilno 1914.
- Szukiewicz W., Strefy archeologiczne na Litwie, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” t. VI, Wilno 1918.
- Tyszkiewicz E., Archeologia na Litwie. Rocznik dla Archeologów, Numizmatyków i Bibliografów Polskich. Rok 1871, Kraków 1874.
- Tyszkiewicz K., Wiadomości historyczne o zamkach, horodyszczach i okopiskach starożytnych na Litwie i Rusi Litewskiej, „Teki Wileńska” z. 3-6, Wilno 1859.
- Tyszkiewicz K., O kurhanach na Litwie i Rusi Zachodniej, Berlin 1868.

INTRODUCTION

The exhibition "Lithuanian Antiquities", organized by the State Archaeological Museum in Warsaw, presents to the Polish public a representative part of the archaeological collection from the National Museum in Vilnius. It is a significant event, since in this way both museums are inaugurating their cooperation, hopefully not only in the area of exhibitions but also scientific contacts and preservation of archaeological remains. Till recently such cooperation was not possible, in spite of the fact that one of the many areas in which our museum specializes is the archaeology of the Balts which borders on and, at times, is closely connected with the archaeology of Lithuania. Earlier contacts were sporadic and usually unofficial, hampering relations and the scientific and cultural work in both countries. This was all the more irksome as for many centuries Poland and Lithuania had a common history. Studies of the Baltic Jatvings would certainly be more effective if they could be carried out not only in north-east Poland but simultaneously in the neighbouring area of Lithuania lying beyond the river Nemunas, and if results were shared and expositions prepared together. Such forms of cooperation were for years discussed in private during rare meetings with

Lithuanian colleagues. The presence of a Lithuanian exhibition in Poland must be considered as symptomatic of the political changes which have recently occurred in both countries, especially in Lithuania, at last independent.

"Lithuanian Antiquities" is an exposition of several hundred archaeological artefacts and illustrations of permanent structures. It provides an exhaustive survey of material from all chronologically differentiated ages and periods, from the first signs of settlement to the beginnings of Lithuanian and Samogitian culture in the Middle Ages.

The commentary which accompanies the exhibits interprets cultural phenomena and, where possible, also social, economic and, in the case of the Middle Ages, political issues. Thus Polish visitors to the exhibition become aware of the standpoint of Lithuanian science as to the roots and shaping of Lithuanian culture and nationality.

The indispensable classification of archaeological sources from prehistoric times according to culture, the appropriate terminology and chronological divisions, and the ethnic interpretation of materials are specific for Lithuanian archaeologists and in some cases differ from the classifications used in Central Europe, including Poland. The extent to which this results from a different methodology and to what extent it is justified by the state of knowledge and finds can be determined during further discussions and studies. Similar remarks refer to the "immemorial antiquity" of Indo-European Balts, among them the ancestors of Lithuanians, in their historically recorded abodes along the Baltic. Both earlier Polish scientists such as Aleksander Brückner, Henryk Łowmiański or Jan Otrębski and such contemporary researchers as Jerzy Ochmański and Jerzy Okulicz-Kozaryn express scepticism as to these theories or have even completely differing opinions. Several decades ago, in the period between the wars, a similar standpoint was taken by the eminent Lithuanian linguist, professor of Kaunas University, Kazimierz Buga.

Varying viewpoints are the sovereign right of different scientific schools. The views presented by Lithuanian archaeologists in this publication are undoubtedly the result of intensive archaeological excavations and studies, carried out during the last decades. The effects are imposing. Knowledge concerning the archaeological cultural heritage of the Lithuanian lands has increased considerably owing to the research carried out by many museums, by the scientific institute within the Academy of Sciences of the Republic and the Department of Archaeology at Vilnius University, very active both in research and didactics, also by the recently created Department at the restituted University of Kaunas. Growing from local traditions, from the tradition of the archaeological museum at the former Stefan Batory University, the Historical-Ethnographic Museum in Vilnius, now the National Museum of Lithuania has a large archaeological collection yearly increased by its own exertions and those of various other research institutions.

Scientific publications and numerous texts for the general reader record the results of excavations and studies. Such works as the "Archaeological Atlas of Lithuania" (four volumes), the long standing periodical „Lietuvos Archeologija", not to mention numerous books and series of collective works show the high degree of professionalism of archaeology in Lithuania. The enthusiasm and devotion of specialists to the native heritage and ar-

chaeology must be all the more appreciated when we consider the difficult working conditions in the post-war period, the enforced isolationism and subjection to one methodological doctrine, dominant within the Soviet Empire.

The history of prehistoric studies in Lithuania and the process of creating archaeological collections is presented here by members of the National Museum of Lithuania, Birute Kulnyte and Egle Gričiuviene. Keeping in mind what interests the Polish visitors to this exhibition, we cannot omit to mention the long-standing interest in Lithuania of Polish researchers and Polish language writings. Not far removed in time for archaeologists are the images of medieval Lithuania drawn by Jan Długosz in his "Annales...", while we owe the first history of the country to the Mazovian Maciej Strykowski (Strycovius). In the second half of the 16th century he wrote in verse "About the Beginnings... of the Famous Lithuanian Nation..." and some time later "The Polish, Lithuanian, Samogitian Chronicles...". This one time soldier and later priest, whose life and work were centred on Lithuania, said that his reason for writing was that "All nations living under the sun but Lithuania their chronicles have...". Strykowski was one of the first who noticed Lithuanian archaeological remains, understanding their significance. He compared cremation rites with those of the ancients and noted the remains of fortified settlements, a characteristic feature of the Lithuanian landscape, writing about one of the forts, which "...jealous antiquity of old times had destroyed, thus only the ruins are to be seen, since in those times as today the Lithuanians were wont to build castles and towns of wood".

For a long time the foundations of today's successes of Lithuanian archaeology were laid by Poles interested in the country's past. There were many of them, from various states and professions. These people devoted themselves to creative collecting based on excavations and journeys of discovery; they amassed collections which led to research and publications and, by admitting the general public to view, created the bases of today's museums. The response to such activities was considerable. The Museum of Antiquities in Vilnius, created by Eustachy Tyszkiewicz in the years before the January Uprising, noted ever growing numbers of visitors, around fifteen thousand annually, and proved how effective was the work of these pioneers of archaeology. Some of them were experts of great calibre, such as the brothers Konstanty and Eustachy Tyszkiewicz or Adam Honory Kirkor for a time director of the Vilnius museum. The writer Józef Ignacy Kraszewski did not limit his interests to the prehistory of Poland and the Slavs. He wrote a history of Vilnius "from its beginnings" (1836-1842) and a two-volume work on the ancient history of Lithuania (1847-1850). The achievements of the quickly developing archaeological centre in Vilnius were wrecked by the Russian invaders in the years after the Uprising. In later years and at the beginning of the 20th century interest in Lithuania was evidenced by the excavations of two researchers. Zygmunt Gloger explored along the river Nemunas from Grodno to Jurbarkas and discovered numerous sites from the Stone Age, while Ludwik Krzywicki studied fortified settlements in Samogitia and Eastern Lithuania. Apart from reports from his excavations Krzywicki also wrote an archaeological-historical study devoted to the strongholds of "Ancient Samogitia". This was published in Warsaw in 1906 and later in Kaunas translated into Lithuanian (*Žemaičių senovė*, 1925). Stefan Krukowski, later an eminent researcher of the Stone Age in Poland, just before the First World War excavated and described two, probably Jatvings'

early medieval cemeteries in Jasudowo (now Belorussia) and a cemetery from the period of great migrations near Vilkautinis (formerly Wysokie, Sejny district). A synthesis was attempted by Wandalin Szukiewicz in an article written in 1918, entitled "Archaeological Zones in Lithuania". Szukiewicz, a landowner from Nacza, was a researcher and collector and had been publishing reports from his excavations since 1885. We also cannot forget here Aleksander Brückner's work "Ancient Lithuania. Peoples and Gods..." which was published in Warsaw in 1904, preceding by 90 years the exhibition "Lithuanian Antiquities". The essays in the book are devoted not only to Lithuanian and Samogitian subjects but also other Baltic peoples such as Prussians, Jatvings, Latvians whom this eminent researcher used to include in the common name of Lithuania. In 1979 and 1985 this still valuable work was published again but revised by the editor so as to adapt it to our present day knowledge of the subject. The semantic similarity of the book's title with that of the exhibition is misleading. Brückner based his work on historical sources, written, folk and linguistic while the exhibition has its material archaeological sources: tools, ornaments, weapons, objects of everyday use. The period referred to as "antiquity" also differs in time. The still scanty archaeological data - material evidence of prehistoric peoples - were not appreciated by this great scientist when he studied ancient Baltic beliefs and myths. In the twenties and thirties, in what were then the voivodeships of Vilnius and Nowogród - now within the borders of Lithuania - archaeology was pursued by researchers from Warsaw and later also by local archaeologists. Preservation of remains was organized and financed by the state, collections were put in order in the archaeological museum restituted at Vilnius University, and lectures in archaeology were initiated. For many years the most active was Włodzimierz Antoniewicz, professor of archaeology at Warsaw University. Since the chair of prehistory at Stefan Batory University was not filled, he taught in Vilnius and, together with his wife Jadwiga, systematized the museum collection. The museum obtained a new location in 1926 but it was not opened to the public till 1933. Antoniewicz's museum and university activities resulted in a fully professional outline of archaeology entitled "Prehistoric and Early Historical Times of the Lithuanian Land". To Antoniewicz we owe the excavation of barrow cemeteries of the east-Lithuanian type from the period of Roman influences and great migrations in Miežany (Mežonys) and Sudata (Sudota) in the former district of Święciany. The work was carried out by the Department of Archaeology of Warsaw University as an instruction camp for students. Altogether 24 burials were excavated. In 1925 Roman Jakimowicz, then director of the State Archaeological Museum in Warsaw, as part of his conservation duties, excavated the barrow cemeteries in Rokantiškes (Rokantiškes) from the first half of the 10th century and in Žwirbliai (Žvirbliai) from the 9-12th centuries, both in the former Vilnius district. Kazimierz Salewicz, an assistant at the museum, in 1934 examined 21 barrows from the 11-12th centuries in Zaświrz, Świrz district, located in the Lithuanian - East Slavic border zone. Several other cemeteries similar to the Zaświrz one in Porzecze, Czerniewice, Dziana district and in Nawry, Postawy district were studied in the thirties by Helena Cechak-Holubowiczowa, who worked at the Stefan Batory University, teaching and as director of the museum. She started a new periodical, "Rocznik Archeologiczny" for the publication of excavation reports. The first and last volume appeared in 1938 and contained material from the cemetery at Nawry. H. Cechak-Holubowiczowa was also concerned with popularization of archaeology. In 1936 she published in Vilnius, as

a didactic aid for school teachers, a book entitled "Archaeological Remains of the Vilnius and Nowogród Voivodeships".

Another sign that Lithuanian archaeology was becoming established were plans by Konrad Jażdżewski from the State Archaeological Museum in Warsaw to take the chair of prehistory at the University. The outbreak of the war in September 1939 intervened.

In the nearly 50 years after the war studies in Lithuania gave way to archaeology of the West-Balt region. The lands of the Prussians and Jatvings were explored by an increasing number of archaeologists from Warsaw, Białystok, Olsztyn and later Gdańsk, Elbląg and Suwałki. The State Archaeological Museum in Warsaw (PMA) became permanently associated with Baltic archaeology. The work was initiated by the museum curator Jerzy Antoniewicz who has excavated several sites in north-east Poland, such as the proto-Jatvings' cemetery in Szwałcaria near Suwałki. Antoniewicz is a prolific author of scientific publications, the editor and publisher, together with the author of these words, of the periodical "Acta Baltico-Slavica (v. I-VI)", cofounder of "Rocznik Olsztyński" and "Rocznik Białostocki". Gathering around himself younger archaeologists he initiated a branch of Polish archaeology which is now also being developed at scientific institutions outside Warsaw, though only our museum (PMA) has a permanent group studying Baltic antiquities. In 1959 J. ntoniewicz initiated an inter-museum Complex Jatvings' Expedition supported by PMA and the District Museum in Białystok. It resulted in a new area of studies – the

archaeology of the Jatvings, a Baltic tribe inhabiting the area between Mazovia and the ethnically Lithuanian territory, partly within the borders of Lithuania.

In the last decades there have also been publications written on the basis of material from the PMA collection, coming from earlier excavations in Miežany, Sudata (M. Kaczyński), Zaświerz (D. Jaskanis), Rekanciszki (K. Musianowicz), Poszuszwie (J. Kowalski). However, the general public became much more aware of the ancient Balts owing to the exhibition "The Balts – The Northern Neighbours of the Slavs" which was organized by the State Archaeological Museum and the District Museum in Białystok. The exhibition (1978–1992) presented artefacts from earlier excavations and the results of contemporary research. Catalogues were published. Hundreds of thousands of visitors in Poland and other European countries saw the original culture of the ancient Balts, the Indo-European co-inhabitants of this continent. The exhibition aroused interest, enabled comparative studies and reminded about the Balts place in European history.

Lithuanian subjects were extensively treated in the exhibition both to stress their importance and to show the great commitment of Poles in the past to uncovering the prehistory of this neighbouring country.

The exhibition "Lithuanian Antiquities" in Warsaw is an occasion to become acquainted with the resources of the Vilnius museum.

I hope the Lithuanian exhibition in Warsaw will be a success and I wish to thank its authors for preparing and bringing it to Warsaw.